

Men hur gick det med heresianklagelsen? Mäster Eckhart kallas till påven, som vid denna tid bor i Avignon. Han försvarar sig lugnt med att hans anklagare har missförstått honom och att kätterier förutsätter en medveten sådan vilja. Själv ställer han sig under Kyrkans omdöme i trosfrågor. Rättegången kommer av sig och Eckhart hinner själv dö på naturligt sätt innan den blir klar. Han fördöms aldrig, men hans böcker bränns ändå.

Mäster Eckhart förenade bländande filosofisk klarsyn och mystikens andliga erfarenheter med en jordnära visshet om att Gud är här och nu, mitt i sin skapelse. Jesus Kristus är själv tecknet.

BIBELORD: *Av hans fullhet har vi alla fått del, med nåd och åter nåd.* (Joh 1:16)

\*

## LYHÖRD OCH FRISPRÅKIG

*Birgitta Birgersdotter*

1303–1373

Ordensgrundare

Det sägs att Birgitta inte började tala förrän hon var tre år gammal, men när hon väl satte igång talade hon som en vuxen. Genom sina uppenbarelser blev hon Guds språkrör, utrustad med okuvlig energi och ett mod som få.

Birgitta Birgersdotter växer upp i en av Sveriges mest inflytelserika familjer. Livet igenom behåller hon sina kontakter med regenter och höga politiker och hon utövar stort inflytande på dem.

Hon får sammanlagt åtta barn och som husmor på Ulvåsa gård i Östergötland styr hon över åtskilliga människor. Hon har omsorg om alla utom sig själv, som hon tuktar hårt genom asketisk livsföring. Tillsammans med sin man Ulf pilgrimsvandrar hon både till Italien och det heliga landet. När hon är 40 år dör Ulf och en ny fas i hennes liv börjar.

Birgitta får uppenbarelserna att starta en klosterorden och

hon flyttar så småningom till Rom för att få påvens medgivande. Efter tjugo år lyckas hon. Vadstena kloster kan byggas. Birgitta själv dör i Rom och hennes kvarlevor fraktas till Vadstena. Hennes dotter Katarina fullföljer hennes planer. Idag finns fyra ordensgrenar som lever efter Birgittas regler med kloster över hela världen. Att påven Johannes Paulus II 1999 utnämner henne till Europas skyddshelgon visar hennes globala betydelse.

Heliga Birgitta utstrålar pondus. Inte ens kungar och påvar säger emot henne. I en tid när kvinnan närmast betraktades som mannens tysta bihang är det sensationellt, men typiskt Gud. Han använder den som låter sig användas och inordnar sig inte i mänskliga hierarkier. Den som talar ord från Gud talar inte i egen sak och har därför inget att frukta.

BIBELORD: *Om Gud är för oss, vem kan då vara emot oss?*

(Rom 8:31)

\*

## ATT GÅ SIN EGEN VÄG I NÅGON ANNANS FOTSPÅR

*Katarina Ulfsdotter*

1331–1381

Nunna

Heliga Birgitta får åtta barn, ett av dem är Katarina. Vad vi känner till om hennes liv verkar hon vara en paradoxernas kvinna. Å ena sidan går hon i sin mammas ledband. Hon lever i samma stränga askes och lämnar sin man för att följa med Birgitta till Rom. Hennes storebror Karl, som själv njuter livets goda, retar henne för hennes självupppoffrande liv, men det bekommer inte Katarina. Hon mottar uppenbarelser precis som sin mamma, och efter Birgittas död fortsätter hon hennes arbete med klostret i Vadstena.

Samtidigt tycks Katarina inte alls vara en hunsad dotter som bara uppfyller sin mammas förhoppningar, utan har egen stark vilja. Efter Birgittas död betraktas hon självklart som klostrets

abbedissa, trots att hon varken är nunna eller vald till sitt ämbete. Hon blir saligförklarad direkt efter sin död och betraktas som helgon, fastän hon aldrig kanoniserats. Det vittnar om en stark personlighet och självklara ledaregenskaper. Katarina tillhör också den exklusiva skara som går till historien som både jungfru och änka. Som ung blir hon bortgift med riddaren Eggard van Kyren, men äktenskapet fullbordas aldrig. Katarina lever sitt eget liv.

Under vistelsen i Rom får Birgitta efter flera år påvens tillåtelse att grunda sin klosterorden i Vadstena, men får aldrig själv uppleva dess tillblivelse. Hon dör i Rom och Katarina för hennes kvarlevor tillbaka till Sverige och grundar klostret. Några år senare återvände Katarina till Rom för att driva Birgittas kanoniseringsprocess.

Katarina är en andlig storasyster inte minst för dem som vuxit upp i ett kristet hem och ärvt sin tro av sina föräldrar, men ändå gjort tron till sin egen. För den som bara övertar tron, utan egen omvändelse förvandlas den snart till tomma riter och morallära eller tunnast ut till ett vackert minne. När tron föds på nytt i varje generation blir föräldrarnas fromhet däremot en kraftkälla att återvända till, ösa ur och ge vidare av.

*BIBELORD: Anpassa er inte efter denna världen, utan låt er förvandlas genom förnyelsen av era tankar, så att ni kan avgöra vad som är Guds vilja; det som är gott, behagar honom och är fullkomligt. (Rom 12:2)*

\*

## HITTA DITT INRE RUM

*Katarina av Siena*

1347–1380

Nunna

Medan bödeln kontrollerar sin bila och Nicolo di Toldo i dödsångest spänns fast vid stupstocken tecknar Katarina korsets tecken över den dömdes och tar hans huvud mellan sina händer. Hon talar om Jesus som tar bort all synd och ger människan

frid. Det är Nicolo själv som velat att just Katarina ska komma. Sådant som andra människor fasar inför väljer hon att viga sitt liv åt. Hon besöker pestsmittade och döende och skänker en tröst som bara den kan göra som öser ur en djupare källa än sig själv. Bilan faller och Katarina sitter med den unge mannens blodiga huvud i sina händer. Det krävs mod och inre styrka för att klara sådant.

Redan som barn vet Katarina av Siena att Gud utvalt henne på ett särskilt sätt. Hon växer upp i ett välbärgat hem i Italien. Hennes mamma, som planerar för giftermål, sätter henne i hushållsarbete Flickan ska inte odla sin ensamhet och slösa sin tid på timplånga bönestunder, resonerar hon. Men Katarina ber medan hon arbetar. Hon umgås med Gud bland grytor och sopkvastar och senare vägleder hon andra med sina egna erfarenheter. Hon skriver ”många som dragit sig undan till cellens ensamhet, är på annat håll med sina tankar. Men du, gör dig en cell i ditt inre där du är ensam med Gud.”

Katarina av Siena, är inte själv skrivkunnig, men dikterar en mängd brev till påvar och kardinaler. Hon skrader inte orden när hon läxar upp dem. Feghet, bekvämlighet och oheliga allianser med världslig makt hör inte hemma bland Kyrkans ledare, förklarar hon orädd. Katarina av Siena äger förmågan att vara oändligt barmhärtig mot de nödställda, men skarp som ett svärd mot makthavare som missköter sig. Det är så vi känner igen Kristus i en människa.

*BIBELORD: Det är ju uppenbart att ni är ett brev från Kristus, utskrivet av mig, inte med bläck utan med den levande Gudens ande, inte på tavlor av sten utan i era hjärtan, på tavlor av kött och blod. (2 Kor 3:3)*

\*

## BIBELORDET ÄR GRUNDEN

*John Wycliffe*  
1324–1384  
Teolog, reformator

Reformatörerna på 1500-talet har sina föregångare. Mycket av det som bland andra Martin Luther lyfter fram hittar vi redan hos den engelske teologen John Wycliffe. Ett och ett halvt sekel före de stora kyrkliga omvälvningarna i Europa går han till storms mot en Kyrka som blivit alltför fäst vid världslig makt. Med omutlig retorik, som hans motståndare har svårt att matcha, förespråkar Wycliffe ett fattigdomsideal, inte minst bland präster. Han ifrågasätter påvens överhet och Kyrkans rikedomar. Grunden för hans kritik ligger i hans syn på bibeln. I vår tid låter det inte så banbrytande att hävda bibelns auktoritet, men i Wycliffes 1300-tal är det otänkbart att bibeln skulle kunna läsas utanför Kyrkans tolkningsramar. När Wycliffe börjar översätta den latinska bibelöversättningen Vulgata till engelska går det chockvågor genom Europa ända till Vatikanen. Wycliffe menar att Kyrkans liv måste ha sin utgångspunkt i bibelordet och inte tvärtom. Hans tankar att bibelordet är fullt förstäeligt för vem som helst är svindlande radikalt. Han vänder sig mot helgondyrkan och prästcelibat, eftersom detta inte har något bibliskt stöd. Wycliffes tankar får snabbt många anhängare, men fördöms vid kyrkomötet i Oxford 1382. Hans skrifter bränns, men hans teologi får spridning och som så ofta i historien behöver tiden bli mogen.

John Wycliffe vågar tänka nytt, vågar ifrågasätta invanda mönster och vågar utmana en Kyrka som håller på att kvävas i lyx, världslig makt men kanske allra mest i sina egna invanda hjulspår. Han känner helt enkelt inte igen Jesus i sin Kyrka. Det blir för stor kontrast mellan vad Kyrkan är och vad den borde vara. Frestelsen att låta bibelordet anpassas efter mig istället för tvärtom finns i alla tider och i alla kristnas liv.

**BIBELORD:** *Ge ditt ord som säkerhet för mitt bästa, låt inte de fräcka förtrycka mig. Jag längtar efter att se din hjälp, den räddning som du har lovat. (Psalt 119:122–123)*

## ATT AVSTÅ GER TROVÄRDIGHET

*Jan Hus*  
1371–1415  
Rektor

Renässansen är en tid då kulturen gör blomstrande framsteg. Gutenberg uppfinnar boktryckarkonsten och de italienska konstnärerna gör mästerverk. Kyrkan är mäktig och utövar ett stort inflytande på samhället och på den enskilda människan. Under den här tiden finns också många mörka kapitel i Kyrkans historia. Från att sprida evangelium blir Europa en plats där man rensar ut oliktankande och tvångsdöper judar och muslimer. Tro och politik är så tätt sammanvävda att ingen reflekterar över vad som var vad. Missnöjet bubblar under ytan och de reformatoriska rörelserna går till slut inte att hejda.

Jan Hus, eller Johannes Huss på tyska, är universitetsrektor i Prag och predikant i Betlehemskyrkan. Han reagerar mot Kyrkans maktställning och förmögenhet. Han kräver fattigdom av prästerna. Utan att bryta med Kyrkans syn på te sakramenten lyfter han fram John Wycliffs kyrkobegrepp. Kyrkan är de som är utvalda till salighet. Jan Hus predikningar är färgstarka och kraftfulla. Han angriper präster, biskopar och självaste påven för att vara politiserade. Han blir bannlyst och förvisad från Prag, men knappast tystad. Förvisningen får motsatt effekt och leder till att Jan Hus undervisning sprids ut på landsbygden.

För att förklara sig och reda ut konflikten kallas Jan Hus till konciliet i Konstanz. Hus hoppas få förståelse för sina läror, men han ställs istället inför faktum att avsäga sig dem eller dö. Hus hänvisar till bibeln och vägrar ta tillbaka någonting. Därför döms han till att brännas på bål. När någon i folkmassan kastar ett vedtrå på brasan runt om honom lär han ha sagt ”O sancta simplicitas” (o heliga enfald). De lågor som brände ihjäl Jan Hus falnade, men den eld av bibeltörst och ifrågasättande som han var med att tända spred sig och skulle för alltid förändra Kyrkan, inte bara i Europa.

**BIBELORD:** *Skaffa inte guld eller silver eller koppar att ha i bältet,*

*ingen påse för färden, inte mer än en enda skjorta, inga sandaler och ingen stav. Ty arbetaren är värd sin mat. (Matt 10:9–10)*

\*

## EN KÄRLEK SOM AVVÄPNAR ONDSKAN

*Johannes av Kęty*

1390–1473

Professor

Johannes av Kęty verkar som professor i bibelteologi vid Krakows universitet i Polen. Med doktorsexamen i både filosofi och teologi väger hans ord tungt. Han har både hjärnan och hjärtat på rätt plats och bedriver en stor välgörenhet bland stadens fattiga. Johannes vill leva samstämmigt i ord och handling. Hans bibelkunskap får genomsyra också hans sätt att leva.

Johannes av Kęty gör fyra pilgrimsvandringar till Rom och en till Jerusalem. Där predikar han frimodigt och med fara för sitt liv bland muslimer, som övertagit staden efter de kristna tempelriddarna.

En episod, som med glimten i ögat beskriver den helhjärtade Johannes, utspelar sig på en av hans resor till Rom. Under färden blir han plötsligt överfallen av stråtrövare. De tar alla hans pengar, och innan de släpper honom frågar de om han har mer undangömt. Johannes svarar att han inte har det. När rövarna försvunnit hittar Johannes några slantar i en ficka och rusar genast efter rövarna. Andfådd ber han om ursäkt för att han ljugit och ger dem slantarna. Rövarna blir så häpna att de lämnar tillbaka den märklige pilgrimens pengar. Johannes är inte sen att ta tillfället i akt för lite evangelium och allt slutar med att rövarna lovar att ändra sina liv.

Bibelstudium börjar med läsning, men måste mynna ut i handling. För sanningssökaren Johannes av Kęty är det också självklart att sanningen måste genomsyra hela hans liv. Kärleken till Guds Ord behöver lika självklart leda till människokärlek. I Johannes liv blir Kyrkans uppdrag särskilt tydligt. Människor måste mötas med samma vördnad och nog-

grannhet som vi möter bibelordet.

*BIBELORD: Bli ordets görare, inte bara dess hörare, annars tar ni miste. (Jak 1:22)*

\*

## FRESTELSE ELLER KALLELSE

*Jakob Ulvsson*

1430 (ca)–1521

Ärkebiskop

Sveriges ärkebiskop Jakob Ulvsson leder sin kyrkoprovins under hela 46 år, vilket gör honom till den som hittills innehått detta ämbete längst. Också efter sin egen avgång blir han inkallad för olika uppdrag.

Jakob Ulvsson växer upp i ett välbärgat hem i Uppland, utbildar sig i Paris och efter olika prästtjänster i Sverige blir han den 15 april 1470 vigd till ärkebiskop av påven. Hans tid som ärkebiskop utspelar sig när Danmark ständigt angriper de svenska landskapen. Riksföreståndare Sten Sture är stridslysten, men Jakob Ulvsson söker mäkla fred vid flera tillfällen. Det är många gånger som ärkebiskopen vänligt men bestämt ifrågasätter riksföreståndaren. Under sina första tjugo år som ärkebiskop får han gehör, men under andra halvan av hans tid är det ständiga strider dem emellan. För ärkebiskopen är det tron som ska prägla politiken och inte tvärtom. Sten Sture är av motsatt åsikt.

Det som gjort ärkebiskop Ulvsson mest ihågkommen är hans insats för grundandet av Uppsala universitet, det första i Sverige. Hans skrivelse får påvens godkännande och själv får han tjänstgöra som universitetskansler med rätt att utdela de olika examina. Den 7 oktober 1477 tar undervisningen sin början med teologi, kanonisk rätt och filosofiska ämnen.

Det är inte bara kyrkliga och politiska dokument som Jakob Ulvsson skriver. Han ser också till att boktryckarkonsten kommer till Sverige och ger själv ut några böcker med uppbyggliga ämnen. Titlarna skulle kunna komplettera vår tids flod av onyanserade böcker om att leva livet och tänka positivt. Titlar

som "Om djävulens frestelser" (1495) och "O lärdom, huru man skall dö" (1514) saknas ofta i hyllorna nuförtiden. Ärkebiskop Jakob Ulvsson levde i ett sammanhang där frestelserna till framgång och makt sällan ifrågasattes och konsekvenserna av ett beslut kunde få dödliga konsekvenser. Det är i sådana tider människan lär sig att be, lyssna lyhört och vara beredd den dagen då det är dags att gå vidare.

BIBELORD: *Stå därför fasta och orubbliga, mina kära bröder, och ge ut er helt i arbetet för Herren. Ni vet ju att han inte låter er möda vara förspild.* (1 Kor 15:58)

\*

## INGET ÄR OVIKTIGT FÖR GUD

*Petrus Magni*

1462–1534

Biskop

Västerås-biskopen Petrus Magni, eller Peder Månsson som han kallas i mindre högtidliga sammanhang, lever i den turbulenta brytningstiden kring reformationen. Under många år har han bott i Rom och kämpat för att vinna tillbaka heliga Birgittas hus. Det lyckas han också med och är sedan föreståndare där ända tills han i Rom biskopsvigs för Västerås stift. Själv motsätter han sig reformationen och förblir romersk katolik livet ut. På Gustav Vasas befallning biskopsviger han ändå den förste reformationsbiskopen i Sverige, Laurentius Petri.

Petrus Magni är intresserad av allt. Under 1500-talet är avstånden mellan vetenskapsdisciplinerna inte så stora. Från biskopsgården i Västerås flyter en strid ström av skrifter. Förutom flera översättningar skriver biskopen själv om hur man utviner silver, koppar och järn. Han författar läkeböcker och andra kemiska recept, rättsregler för handel och sjöfart, lanthushåll, krigskonst och till och med en bok om barnuppfostran.

I experternas tidevarv och när Kyrkan marginaliseras och tron krymper till att bara handla om andlighet, blir dessa renässanspatriarker en skön motvikt. Hos Petrus Magni är tron den

självklara helheten i tillvaron och rymmer allt mänskligt. Det finns något befriande i att en biskop lär ut barnuppfostran och malmibrytning med samma noggrannhet som han försvarar helgonreliker.

BIBELORD: *Jorden är Herrens med allt den rymmer, världen och alla som bor i den.* (Psalt 24:1)

\*

## KAMPEN ATT KUNNA LEVA SINA IDEAL

*Laurentius Andreæ*

1470–1552

Ärkedjäkne

Förutom kungen, som ofta har helt andra motiv än kyrkliga, rymmer den svenska reformationen tre frontpersoner. Bröderna Olaus och Laurentius Petri och den 25 år äldre juristen och teologen Laurentius Andreæ. Han träffar Gustav Vasa redan vid riksdagen 1523. Den nyvalde kungen inser Andreaes kvaliteter och under många år sköter han kungens kyrkopolitik.

Som ärkedjäkne, en av den tidens viktigaste kyrkliga ämbeten, tar han sig an den unge diakonen Olaus Petri, och fångas själv av Olofs klara och medryckande undervisning. Tillsammans översätter de bibeln till svenska. Andreae ser till att kungen håller sin skyddande hand över brodern Petri när det blåser som värst. Det är också Laurentius Andreæ som arrangerar ärkebiskopsvigningen av Laurentius Petri och ser till att den sker med apostolisk succession, vilket annars skulle gått förlorat i Svenska kyrkan. För de svenska reformatorerna är det viktigt att inte kasta ut barnet med badvattnet. Det är läran mer än kyrkoordningar och gudstjänstbruk som skall reformeras.

När Laurentius Andreæ ser vilka kungliga övergrepp på Kyrkan reformationen får som konsekvenser, visar han öppet sitt missnöje. Det var inte genom plundring av kyrkor och kloster som Kyrkan skulle förnyas. Kungen känner sig kränkt över Andreaes kritik. Han dömer sin sekreterare till döden. Domen

omvandlas så småningom och Andreø kan köpa sig fri med i stort sett allt han äger. De sista åren lever han tillbakadraget i Strängnäs.

Den kristnes ständiga brottnings mellan att leva i världen men inte av världen blir särskilt tydlig under reformationsåren och inte minst i Laurentius Andreøes liv. Hans tjänst hos kungen reformerade en stagnerad kyrka, men ledde också till en ekonomisk, kulturell och intellektuell utarmning av Kyrkan i Sverige, vilket knappast var reformatörernas avsikt. Laurentius Andreø behåller sin skärpa och prioritering när han ser missbruken. Så lätt det hade varit att blunda och fortsätta njuta kungens gunst.

*BIBELORD: Sedan talade Jesus till dem och sade: Jag är världens ljus. Den som följer mig skall inte vandra i mörkret utan ha livets ljus. (Joh 8:12)*

\*

## TRON ALLENA

*Martin Luther*

1483–1546

Reformator

Vid allhelgonatid 1517 skickar Martin Luther sina 95 teser till ärkebiskopen Albrekt av Magdeburg och Mainz. Samtidigt spikar han upp dem på Wittenbergs kyrkport. Åtminstone menar Philipp Melanchthon att det var så det gick till, men en del forskare tvivlar på att teserna faktiskt spikades på kyrkporten. Hur som helst räknas detta som startskottet för reformationen. Martin Luther själv har vid den här tiden ingen tanke på att det ska bli så omvälvande förändringar eller kyrkliga splittringar. De flesta teserna är kyrkliga självklarheter. Han hoppas på goda samtal för att reda ut några missförhållanden. Det som främst sticker i ögonen är att han tar upp påvens girighet och ifrågasätter avlatshandeln. Den har införts för att kunna finansiera bygget av Peterskyrkan. Genom ett snillrikt system drar man in stora donationer genom att sälja Guds förlåtelse. Martin Luther

ser det absurda bakom alla vackra omskrivningar och räknar med att få medhåll. Prislappen för Guds nåd har Jesus redan betalat med sitt liv.

Diskussionen blir allt mer högljudd och till slut svarar Leo X 1520 med att bannlysa Luther, men de 95 teserna har tänt en eld som länge pyrt i folkmassorna. Reformationen går inte att hejda.

För Martin Luther är reformationens tankar djupt personligt rotade. Hans teologi utgår inte i första hand från studiekammarren, utan ur hans egen inre kamp och insikten att han aldrig av egen kraft kan bli rättfärdig inför Gud. Det är när han bland annat läser Rom 1:17 som förståelsen av nåden blir befriande klar. Hans teologi blir sedan en konsekvens av detta. Luthers avsikt är inte att skapa något nytt, utan snarare att återupptäcka vad som glömts bort. När han förespråkar bibeln som största auktoritet ställs det orättvist som en motsats till traditionen på ett sätt som han själv aldrig menat.

Martin Luthers teologi myndigförklarar varje döpt. Människan är inte bara en del av ett kollektiv, utan har eget ansvar inför Gud. Bön, gudstjänst och bibelläsning är inte bara för prästerna. Därför översätter han bibeln till tyska och gör med stora och lilla katekesen förklaringar av den kristna tron som också vanligt folk ska förstå. 1525 gifter sig munken Martin Luther med nunnan Katharina von Bora och de får sex barn. Dessutom tar de hand om ytterligare åtta barn. Huset har ofta gäster och Martin Luthers bordssamtal blir berömda. Philipp Melanchthon är granne och deras barn blir lekkamrater. Mitt i reformationens stormar pulserar familjelivet och blir en vägvisare för ett nytt sätt att vara kyrka. I Sverige blir under århundraden prästgården på lutherskt vis en samlingsplats för tro och församlingsliv med omsorg om hela människan. Den trånga, moraltyngda och hämmande syn på livet som svenskar beskyl- ler Luther för, är knappast reformatorns fel, utan något som växer fram många generationer senare.

*BIBELORD: I evangeliet uppenbaras nämligen en rättfärdighet från Gud, genom tro till tro, som det står skrivet: Den rättfärdige skall leva genom tron. (Rom 1:17)*

\*